

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Петрочко Жанни Василівни
на дисертаційне дослідження **Бодрової Ірини Олександрівни**
**«Професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників в
умовах закладу вищої освіти»,**
подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 231
Соціальна робота, галузь знань 23 Соціальна робота

Актуальність обраної теми, та її зв'язок з відповідними планами галузей науки. Проблема професійного самовизначення майбутніх фахівців соціальної сфери, особливо соціальних працівників, набуває ще більшої актуальності, враховуючи ті складні умови, в яких опинилася Україна. Відтак, постає проблема ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців, які зможуть легко пристосовуватися до умов сьогодення та бути конкурентоспроможними на ринку праці, виникає необхідність професійного зростання і вдосконалення особистості майбутнього фахівця нашої держави. Найбільш важливим є питання якісної підготовки майбутніх соціальних працівників, здатних володіти фаховими компетентностями, готових до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності, ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, творчого підходу до вирішення неординарних професійних завдань.

Дисертантка підсилює актуальність обраної для дослідження теми визначеними суперечностями між: потребою суспільства у висококваліфікованих кадрах зі стійким професійним самовизначенням та недостатньою теоретичною і методичною розробкою проблеми професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти; наявними інноваційними технологіями у процесі яких формується професійне самовизначення та недостатнім рівнем їх упровадження в освітній процес закладу вищої освіти; необхідністю цілеспрямованого формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти та відсутністю обґрунтованого науково-методичного забезпечення цього процесу.

Таким чином, вищезазначене підтверджує актуальність дисертаційного дослідження Бодрової Ірини Олександрівни на тему «Професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти» та вказує на доцільність її вивчення на теоретико-експериментальному рівні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 3 від 28.01.2021 р.).

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Аналіз тексту дисертації І.О. Бодрової та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів. Сформульовані наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження є логічно викладеними й достатньо аргументованими. Це підтверджено глибоким аналізом основних теоретичних питань досліджуваної проблеми, що спирається на достатню джерельну базу наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених. Зміст анотації, поданої українською та англійською мовами, відображає зміст дисертації та висвітлює суттєві її аспекти та основні положення. Кількість та обсяг опублікованих праць переконує в належній апробації та впровадженні основних положень дослідження. Матеріали дисертації пройшли обговорювалися на науково-практичних конференціях різного рівня.

Отже, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше*: визначено сутність поняття «професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників» як інтегроване особистісне утворення майбутнього соціального працівника; теоретично обґрунтовано і розроблено технологію формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти; визначено критерії (гностичний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний), показники та рівні (проактивний, активний, реактивний) сформованості професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників; *уточнено*: сутність понять «самовизначення», «соціально орієнтована діяльність», «волонтерська діяльність» в контексті формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників; *подальшого розвитку набули*: зміст та організаційні форми соціально

орієнтованої діяльності, спрямовані на формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні та практичній реалізації технології формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти; розробці й апробації курсу «Від професійного самовизначення до професійної самореалізації».

Теоретичні положення та практичні напрацювання, науково-методичні матеріали, що викладені в дисертації, можуть бути використані викладачами в освітньому процесі закладів вищої освіти, кураторами груп під час організації соціально орієнтованої діяльності студентів.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка № 219 від 24.10.2023 р.); ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка №01-10-467 від 01.09.2023 р.), Бердянський державний педагогічний університет (довідка № 67-08/477 від 05.09.2023 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та результати дослідження представлені на науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародних – «Сучасні аспекти розвитку науки та техніки в умовах війни» (Одеса, 17.07.2023 р.), «Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології» (Київ, 11-12.03.2022 р.), «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (Київ, 22-23.04.2021 р.), «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities in a pandemic» (Kaunas, 19.02.2021 р.), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 5-6.02.2021 р.), «Роль і місце психології і педагогіки у формуванні сучасної особистості» (Харків, 15-16.01.2021 р.), «Social function of science, teaching and learning» (Bordeaux, France, 14-17.12.2020 р.); всеукраїнських – «Третій рівень освіти в Україні: особливості підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у сучасних умовах війни» (Одеса, 27.06-07.08.2022 р.); науково-практичних – «Дитина у тривожному середовищі: розвивальні та відновлювальні практики» (Київ, 31.05-01.06.2021 р.). Результати дослідження обговорювалися та дістали позитивну оцінку на засіданнях кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (2018–2022).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових конференціях різного рівня. Основні результати дисертаційної роботи викладено в 16 публікаціях

автора, із яких 6 відображають основні наукові результати дисертації (одна з них у закордонному науковому виданні міжнародної наукометричної бази Web of Science), 10 – апробаційного характеру.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертаційна робота має чітку структуру, відзначається цілісністю та логічністю викладу наукового матеріалу. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та 7 додатків. Загальний обсяг роботи становить 215 сторінок, з них основного тексту – 177 сторінок. Робота містить 12 рисунків, 19 таблиць.

Структура дисертаційної роботи є чіткою. Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та поставленим завданням дослідження.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність дослідження, ступінь розробленості проблеми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Визначено мету, завдання, предмет, об'єкт, методи дослідження. Розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів дослідження; наведено дані про впровадження й апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретичні засади формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти» належним чином проаналізовано та узагальнено теоретичні підходи вітчизняних та зарубіжних науковців до трактувань понять «самовизначення особистості», «професійне самовизначення особистості», «професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників».

Здобувачкою констатовано, що у дослідженнях вчених категорія «професійне самовизначення» розглядається як процес розвитку суб'єкта праці. Встановлено, що професійне самовизначення є самостійним, усвідомленим знаходженням сенсів виконуваної роботи й усієї життєдіяльності в конкретній культурно-історичній (соціально-економічній) ситуації. Здобувачкою узагальнено у таблиці різні визначення поняття «самовизначення».

Зроблено висновок, що професійне самовизначення є динамічною системою, діючи в якій майбутній соціальний працівник набуває готовності до самостійної, творчої діяльності на основі усвідомлення і суб'єктивного співвіднесення суспільних вимог з власними потенційними та наявними здібностями, комплексом внутрішніх умов, та, разом з цим, набуває здатності до самостійного прийняття рішень відносно важливих життєвих цілей.

Правильно відзначено, що професійне самовизначення – це своєрідний вибір професійних планів на основі системи цінностей, норм, суб'єктивно значущих ставлень до певної предметної галузі. Слушно наголошено, що професійне самовизначення відбувається у постійному пошуку сенсів конкретної професійної діяльності, в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта цієї діяльності.

У розділі визначено комплексні моделі практичної соціальної роботи. Наголошено, що соціальний працівник має оволодіти вміннями працювати в команді, налагоджувати контакт, орієнтуватися на досягнення визначеної мети, бути готовим до постійних змін.

Розглянуто специфіку процесу підготовки соціальних працівників. Акцентовано на важливості неформальної освіти й організації неформальних специфічних структур середовища підготовки соціальних працівників. Не залишено поза увагою інноваційні напрями діяльності соціальних працівників (кейс-менеджмент, проектний менеджмент, тренінг-технологія, супервізія, коуч-технологія, арт-терапія, арт-коучинг, соціальна інноватика, корпоративне волонтерство).

Визначено критерії професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників (мотиваційно-ціннісний, гностичний, діяльнісний). Для оцінки ступеня сформованості професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників обрано відповідні показники. Зв'язок визначення сутності поняття «професійне самовизначення» і відповідних критеріїв та показників простежується чітко. Цілком слушно названо й охарактеризовано рівні сформованості професійного самовизначення (проактивний, активний, реактивний).

У другому розділі «Організаційно-методичні засади формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти» теоретично обґрунтовано модель формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти, яка становила сукупність взаємопов'язаних елементів. Складниками моделі визначено цільовий, змістовий, результативний блоки.

У дисертаційному дослідженні теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено ефективність технології формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти. Обґрунтовано соціально-педагогічні умови формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в закладі вищої освіти, а саме: виявлення та оцінка вихідного стану ставлення майбутніх соціальних працівників до професійного самовизначення і просоціальної діяльності; розробка навчально-методичного забезпечення формування

професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників; формування груп соціальної допомоги з урахуванням професійного самовизначення студентів; створення інтерактивного соціально-педагогічного середовища формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників; аналіз і оцінка результатів на основі ціннісних рефлексів майбутніх соціальних працівників.

У цілому дисертаційна робота за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням. Вона виконана із дотриманням академічних вимог до оформлення дисертаційних досліджень. Потрібно відзначити структурованість тексту, логічність змісту дисертації. Отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення та можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти. Послідовність викладу та доказовість положень і висновків надають дисертації цілісності й повноти.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу І.О. Бодрової, вважаємо за необхідне вказати на деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми формування професійного самовизначення майбутнього соціального працівника достатній, проте, на наш погляд, бракує конкретизації щодо уточнення сутності понять «самовизначення», «соціально орієнтована діяльність», «волонтерська діяльність» в контексті досліджуваної теми, про що зазначено у науковій новизні дисертації.

2. Дисертаційне дослідження виграло б, якби у ньому було посилено аспект зарубіжного досвіду професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників. Це є доречним в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору.

3. Зміст роботи значно збагатився, якби здобувачка детальніше розкрила сутність та процедури апробації усіх визначених у дисертації технологій формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників.

4. У роботі загалом правильно визначено умови формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в закладі вищої освіти. Водночас логіка формувального експерименту була б більш прозорою, якби І.О. Бодрова глибше розкрила зміст визначених умов, особливості їх створення та впровадження.

5. На нашу думку, доречно було б представити у додатках розгорнуті матеріали з навчальної дисципліни вибіркового блоку «Від професійного самовизначення до професійної самореалізації», а також портфоліо та

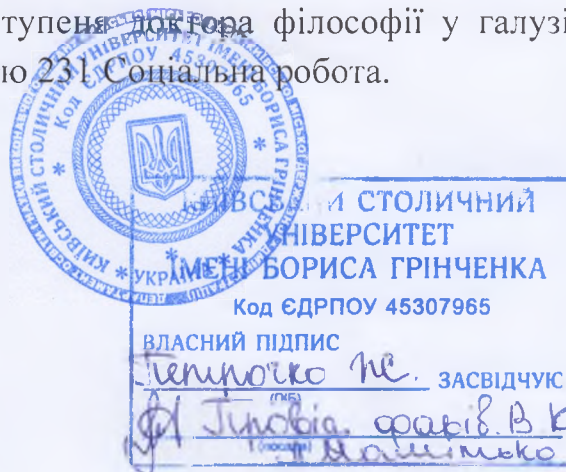
студентські проекти, що сприяють професійному самовизначенню майбутніх соціальних працівників. Це було б елементом презентації кращого досвіду для викладачів інших закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку майбутніх соціальних працівників.

Водночас висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження Бодрової Ірини Олександрівни «Професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти» та мають рекомендаційний характер.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Бодрової Ірини Олександрівни «Професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти», подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота, галузь знань 23 Соціальна робота, за своїми актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язанням проблем, практичним значенням відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 № 167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), а її авторка Бодрова Ірина Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Факультету психології, соціальної роботи
та спеціальної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Жанна ПЕТРОЧКО